

Aquesta secció compta amb la col·laboració de

 Generalitat de Catalunya
Institució de les Lletres Catalanes

Una (re)lectura de descobriment
La Gramàtica històrica catalana de
Francesc de Borja Moll

MARIA PILAR PEREA

Italo Calvino deia, a *Perchè leggere i classici*, que tota relectura d'un clàssic constitueix una lectura de descobriment, com esdevingué al lector la primera vegada. Se'm permetrà la llicència d'atorgar el concepte de *clàssic* a una obra no literària, però si s'aplica a un llibre que, novament seguint Calvino, ha exercit «una influència particular», és indubtable que la (re)lectura de la *Gramàtica històrica catalana*, de Francesc de B. Moll, té, encara avui, una vigència evident, com ho demostra la nova edició que n'ha fet Joaquim Martí Mestre, i com ho apreciaran els lectors a qui va destinada.

Una mica d'història

La primera edició de la *Gramàtica històrica catalana* aparegué l'any 1952, sota l'empara de l'Editorial Gredos. Veia la llum seguint una altra obra del mateix títol, editada un any abans per Antoni M. Badia i Margarit, en aquest cas de la mà de Noguer. No deixa de ser interessant que després d'aquesta «acumulació» d'obres d'un mateix tema, que es produí al bell mig del segle XX, hi hagi hagut una minva en la producció de noves gramàtiques històriques del català. Llevat d'articles monogràfics i de treballs més extensos, avui com avui el català es troba mancat de treballs concebuts com a compendi global de coneixements sobre aquesta matèria.

És ben conegut que ambdues gramàtiques suscitaran crítiques sagnants de Joan Coromines. «Els llibres nous es presenten com a molt imperfectes encara», diu a «De gramàtica històrica catalana: a propòsit de dos llibres». Amb tot, i en particular

la *Gramàtica* de Moll, que conté, a més de la divisió gramatical tradicional, sengles apartats dedicats a la sintaxi i a la formació de mots, cosa que no s'esdevé en la *Gramàtica* de Badia, les aportacions en aquest àmbit de la lingüística històrica són destacables. I els errors, dels quals Coromines es fa ressò, són esmenats per Martí Mestre en la darrera edició.

En la primera versió castellana, la *Gramàtica històrica catalana*, tot i no tractar-se d'un gran manual, és, en realitat, un treball prou complet i interessant, malgrat la matisació de l'autor en el pròleg de l'any 1952: «un resumen de la gramàtica històrica del catalán» o «un compendio sencillo y manejable»; i la divisió quadripartida (fonètica, morfologia, sintaxi i formació de paraules) aporta un coneixement més aprofundit de la matèria, que complementa la *Gramàtica* de Badia, i supera amb escreix el precedent de totes dues: la *Gramàtica històrica del català antic*, d'Antoni Griera.

La Universitat de València, aprofitant el nomenament, l'any 1984, com a doctors *honoris causa* de Francesc de B. Moll i de Germà Colón, els reté un homenatge addicional amb la reedició de dos dels seus treballs. I així aparegueren, en la «Col·lecció Honoris Causa», l'aplec d'articles *Problemes de la llengua a València i als seus voltants*, el 1987, del filòleg castellonenc, i la *Gramàtica històrica catalana* en versió catalana, el 1991. La *Gramàtica*, esgotada fins aleshores, prengué novament actualitat, i d'aquesta manera ha passat progressivament per les mans de les noves generacions d'estudiants.

Si es comparen, totes dues versions són gairebé idèntiques. De fet, Moll sols en va autoritzar la traducció. A més dels continguts estrictament evolutius, una de les aportacions d'aquesta obra, poc present en el treball de Badia, són les referències a les solucions dialectals, per bé que l'objectiu no era de fer un treball de dialectologia històrica. Els esments a les formes mallorquines, i insulars en general, pel que fa a l'evolució del vocalisme tònic, per exemple, es desprenen tant del coneixement que l'autor en tenia per ser-hi nadiu i haver-hi viscut com per haver redactat –l'any 1952 feia dos anys que se n'havia iniciat la represa– el 80 % del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB).

D'altra banda, en el desenvolupament de la morfologia verbal, les referències a *La flexió verbal en els dialectes catalans* van ser molt útils per mostrar la complexitat i la riquesa de la conjugació en els diversos territoris de parla catalana. Recordem que el mateix Moll s'havia encarregat d'ordenar, per publicar-los a l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, els materials recopilats per Antoni M. Alcover entre 1906 i 1928.

Cap a una tercera edició

L'edició de 1991 de la *Gramàtica històrica catalana* es va tornar a exhaurir, i el 2006 la Universitat de València en va promoure una nova edició. Atès, però, que era necessària una actualització dels continguts, aquest cop, amb la intervenció de Joaquim Martí Mestre i de Jesús Jiménez, s'ha presentat un treball corregit i anotat que aporta a aquest llibre un interès addicional. És cert que en calia una adaptació de les dades, fonamentant-se en els múltiples treballs que, sobre aquest àmbit de la lingüística històrica, s'han publicat del 1952 ençà. En efecte, la primera edició (i òbviament la versió traduïda) compta amb una bibliografia formada per 50 entrades. A més de les referències als treballs alcoverians –«Una mica de dialectologia catalana» i el *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*–, a les obres iniciades per Alcover, però, sortosament, closes per Moll –el *Diccionari català-valencià-balear* i *La flexió verbal en els dialectes catalans*– i a les revistes que Moll va utilitzar –l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, el *Bulletí de Dialectologia Catalana*, el *Bulletin de Dialectologie Romane*, la *Revue de Dialectologie Romane*, la *Revista de Filología Española*, la *Revue de Langues Romanes*, *Romania* i *Zeitschrift für romanische Philologie*–, de les 38 restants, sols 11 es publicaren després de la mort d'Alcover, el 1932, per posar una data de referència.

L'edició de 2006 té l'encert d'incloure en la bibliografia les referències que el llibre assenyala i que Moll no va pensar a incorporar-hi. Amb aquesta addició, les 50 entrades originals gairebé es tripliquen: arriben a 141. Es tracta majoritàriament del desenvolupament de referències d'articles de publicacions periòdiques que havien romàs amagades darrere l'al·lusió única al nom de la revista, o del desenvolupament dels articles que apareixien en les miscel·lànies. També hi ha noves entrades que l'autor havia oblidat.

Amb aquesta nova presentació, ara sabem, com a novetat, mantenint l'estructura que s'ha indicat més amunt, que d'Alcover, Moll féu servir també les «Qüestions de llengua i literatura catalana», de l'any 1903, els articles «Los Mozárabes Baleares» i «Punts capitals de sintaxi catalana», del 1922 i del 1923, respectivament. I el recompte dona ara 34 treballs publicats després de 1932, en els quals Moll es va basar i que corresponen a un 22 % del total d'entrades bibliogràfiques, les quals s'estenen fins a l'any 1950. El ciutadellenc, doncs, havia pouat majoritàriament en les aigües on s'havia sadollat el seu mestre.

Martí Mestre afegeix, al final del llibre, una altra bibliografia, en forma de suplement, on incorpora totes les referències que ha consultat per fer l'edició anotada. I aquí la xifra arriba a 321 entrades. Des del punt de vista bibliogràfic, la barreja del que és antic amb el que és nou magnifica el valor del llibre. El lector ha de consultar les notes de l'editor per obtenir una visió actualitzada o rectificada, si cal, de les aportacions de Moll.

Les anotacions a la *Gramàtica* són múltiples i totes valuoses: complementen, en la part preliminar, els criteris de divisió dialectal, afegint-hi els que el mateix ciutadellenc va fer servir, el 1968, en la seva *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears* (p. 33); enriqueixen alguns dels aspectes evolutius de caràcter fonètic, aportant-hi les opinions de Joan Coromines (vegeu, per exemple, les notes de les pàgines 77 a 91); augmenten, mitjançant les referències a estudis nous, el nombre de solucions morfològiques (vegeu, com a mostra, les notes que apareixen en els apartats dedicats a la morfologia pronominal); aporten les resolucions ofertes per nous models teòrics, en aquest cas de la morfologia natural, en la justificació de determinats processos verbals, com ara la identitat formal que té lloc, en algunes varietats del català, entre la primera i la segona persones dels presents d'indicatiu, subjuntiu i imperatiu (p. 199, n. 83); aportacions que eren impensables en l'època de Moll; rectifiquen algunes errades o imprecisions, com ara la forma d'imperatiu *vina* (p. 235), que, com l'editor esmena, hauria de ser *vine*.

Ja s'ha comentat que Moll va introduir en la seva *Gramàtica* sengles capítols dedicats a la formació de mots i a la sintaxi, dos aspectes innovadors per l'època i prou desatesos no sols en els estudis de gramàtica històrica sinó també en els de dialectologia. Com que la mancança s'ha perpetuat, en aquests apartats disminueix considerablement la densitat de les notes de l'editor en relació amb l'esment de referències bibliogràfiques addicionals.

Amb voluntat novament d'actualització, Martí Mestre ha tingut la cura d'adaptar les transcripcions fonètiques, que Moll havia fet seguint les normes de la *Revista de Filologia Española*, a l'Alfabet Fonètic Internacional.

Quant als continguts, el resultat ha estat una edició anotada d'una obra de 1952 que, malgrat el pas del temps, continua tenint actualitat i validesa i que dóna nova força aquesta disciplina històrica que, colpida per les modes del moment, és parcialment deixada de banda, però que sens dubte constitueix el fonament de les aproximacions a la llengua catalana des d'altres angles.

Cal dir que, en alguns casos, les observacions de Martí Mestre, si bé interessants pel fet que remetien a un treball bibliogràfic que es refereix a un determinat fenomen descrit en la *Gramàtica*, no són absolutament rellevants. És el cas, per exemple, de la nota 19 de la pàgina 174, on s'indica: «Sobre la formació i distribució dialectals dels numerals 17, 18 i 19, vegeu Coromines (DECat, III, 106-107) i Saragossà (2001)». En realitat, cal no oblidar que Moll no pretenia de redactar un treball de dialectologia i, de fet, les referències dialectals tenen un caràcter molt general. Només cal comparar el treball d'Alcover «Una mica de dialectologia catalana» pel que fa a la riquesa de solucions i distribucions de l'evolució del vocalisme català amb les que Moll presenta, certament escadusseres. El manacorí, amb les dades obtingudes fins a aquell moment en les diverses enquestes dialectals que havia iniciat el 1900, indica les localitats que adopten un determinat comportament

vocàlic (vegeu, per exemple, la caracterització de la «a» tònica, p. 208-215); les indicacions de Moll en aquest sentit són molt més limitades.

Pel que fa a la distribució dels numerals esmentats, els quaderns de camp d'Alcover aporten una informació riquíssima en aquest sentit: dona els resultats dels numerals cardinals de noranta-vuit localitats. Moll, com ja s'ha indicat en altres treballs,¹ va tenir accés als quaderns de camp, atès que n'havia emplenat des de l'eixida de 1921, i els va consultar per a la redacció del DCVB. Així, en l'entrada corresponent al numeral «disset», sintetitza, agrupa i distribueix la informació inclosa en els quaderns.²

Amb tot, mercès a les anotacions, en la *Gramàtica* el passat i el present es barregen de manera harmònica i respectuosa, esmenant i matisant les incorreccions, aportant-hi llum nova, sempre en benefici del lector que veu el camí de qualsevol progrés científic arrecerat, quan escau, en el principi de la falsabilitat de Karl Popper. Qualsevol teoria sempre s'accepta provisionalment; si és possible de falsar-la, aleshores se substitueix per una altra de més explicativa.

En el món de la lingüística, on algú pot pensar que les veritats són eternes i inamovibles, observar com la refutació no suposa una invalidació sinó un progrés en el coneixement sempre és satisfactori. D'altra banda, l'obra de Moll deixa entreveure, un cop més, la influència que hi exercí el seu mentor: Antoni M. Alcover. Si en el *Diccionari català-valencià-balear* es pretenia de recollir tant la llengua antiga com la llengua moderna, tant la llengua literària com la llengua viva, la *Gramàtica històrica catalana* reproduïx aquest esquema quàdruple: la llengua antiga i la llengua literària es reflecteixen mitjançant les referències textuais, com es constata en l'apartat final d'abreviatures on s'indiquen els autors i les obres de les quals s'extreu documentació dels diversos fets lingüístics; la llengua viva i la llengua moderna es basen en els resultats obtinguts en les eixides filològiques, tant en companyia d'Alcover com les que Moll féu com a col·laborador de l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica* (ALPI).

Per què una *Gramàtica històrica catalana*?

Els continguts de la *Gramàtica* responen a l'estructura –clara i precisa– que va dissenyar l'autor. Moll la dividí en quatre parts i hi incorporà un davantal, dedicat a

1. Vegeu PEREA, 2003.

2. DCVB, s.v. *disset*: “[disét] (Ribes, St. Joan les A., Gir., Campdevàdol, Bagà, Camprodon, Pobla de L., Andorra, Ordino, Esterri, La Seu d'U., Sort, Pont de S., Bonansa, Senterada, Organyà, Tremp, Ll., Bellpuig, Cervera, Solsona, St. Martí de Maldà, Cardona, Manresa, Terrassa, Barç., Igualada, Vilafr. del P., Tarr., Eiv.); [desét] (Pont de S., Tamarit de la L., Pradell, Riba-roja, Mall., Menorca, Eiv.); [desét] (Alcoi, Men.); [desét] (Morella, Vinaròs, Benicarló, Alcalà de X., Val., Llíria, Benidorm, Alacant, Alg.); [desot] (Gandia, Pego); [desat] (Gandia, Pego, Benigani); [deset] (Alcoi, Campello, Elx); [dezaset] (Oleta, Colliure, Arles, Ribesaltes); [dezaset] (Vernet, Prades, Fontpedrosa, Sallagosa, Montlluís, Ripoll); [dazaset] (Olot, St. Feliu de P., Llofriu); [dezaset] (Andorra)”.

l'origen i a la formació del català. El lector (re-lector) té a l'abast el resultat, l'obra, però en desconeix les motivacions. Devem a l'autor una magnífica autobiografia en dos volums (*Els meus primers trenta anys* (1903-1934) i *Els altres quaranta anys* (1935-1974)), amb l'apèndix incomplet del seu tercer volum de memòries, que ressegueix els fets més destacats de la seva vida. Entre altres moltes informacions, aporta detalls sobre la feina de redacció del *Diccionari català-valencià-balear*, a més d'adquirir noves dades sobre la biografia d'Alcover, i també sobre temes de tipus professional i familiar, tot plegat complementat amb les vicissituds de l'entorn social, polític i cultural que l'envoltà. Si l'autor, especialment en el segon volum, ens parla de tota la tasca editorial que desenvolupà en els deplorables anys franquistes en el marc de l'Editorial Moll, hereva de la Impremta «Mossèn Alcover», del naixement dels «Manuals Moll», a final dels anys trenta, destinats a l'aprenentatge de l'alemany i de l'italià, dels seus problemes amb la censura, de les noves edicions dels *Rudiments de Gramàtica Preceptiva* i d'altres treballs gramaticals, de les seves traduccions, de l'aparició de les col·leccions Exemplaria Mundi i Biblioteca Raixa, res no ens diu del projecte de la *Gramàtica històrica catalana* o de la seva publicació.

És cert que les dues «gramàtiques històriques» aparegudes als inicis dels anys cinquanta veieren la llum amb una diferència de pocs mesos –el mateix Moll indica en el pròleg de la primera edició: «Estando ya muy avanzada la impresión de este libro, ha aparecido su homónimo, debido al docto catedrático de la Universidad de Barcelona, Dr. Antonio M. Badía Margarit, elaborado con un plan totalmente distinto y con tal perfección en la parte de citas bibliográficas, que no dudo recomendar la obra de Badía a aquellos de mis lectores que quieran ampliar su información sobre fuentes de estudio de la Fonética y Morfología catalanas». Aquesta quasi coincidència en el temps no deixa de ser sorprenent, però res en la biografia de Moll ens n'ofereix cap explicació.

Una certa justificació, però, es pot trobar en un fragment de la carta de 24 de novembre de 1950 que Moll adreçà a Dámaso Alonso, aleshores director de la Biblioteca Románica Hispánica de l'Editorial Gredos:

La vista de esos simpáticos volúmenes me ha estimulado a continuar varias obritas que tengo semipreparadas o en embrión desde hace tiempo y que creo encajarían muy bien en la B. R. H. Si a Vd. le parece bien y nos ponemos de acuerdo, podría entregarle cada cuatro meses el original de uno de los siguientes manuales: “Dialectología Catalana”, “Gramática del catalán moderno”, “Antología del catalán antiguo”, “Gramática histórica catalana” e “Introducción a la Semántica catalana”.

Se trata de temas para los que poseo un cúmulo de datos inmenso, recogidos en una labor de treinta años, pero que no ha llegado a tomar forma definitiva por faltarme el estímulo de un compromiso a fecha fija que me obligue a

dedicar a esos trabajos el tiempo que dedico a otras cosas de más interés inmediato.

Si le parece bien mi oferta, le agradeceré que me comunique forma y condiciones de mi posible colaboración y cuál de los títulos indicados le interesaría tener disponible más pronto. Si el orden de publicación le es indiferente, podríamos seguir el mismo en que he puesto los títulos por parecerme conveniente por varios conceptos; pero usted tiene la palabra, como es natural.

El manual “Gramática del catalán moderno” se enfocaría con vistas a los lectores de habla castellana, cosa que considero especialmente interesante.

La *Gramática histórica*, doncs, es covava ja el 1950, juntament amb altres treballs de tipus gramatical. La proposta, observada amb ulls externs, però, sembla excessivament ambiciosa, tant pel que fa a la magnitud dels treballs com pel que fa al temps limitat (quatre mesos) que s’imposava.

La resposta de Dámaso Alonso, datada el 3 de desembre de 1950, es decanta solament per l’elaboració de dues obres:

Nos interesa mucho su programa. Desgraciadamente la *Gramática del catalán moderno* se la hemos encargado ya a Badía. Los otros libros nos gustaría mucho que los hiciera V. todos. Pero debo advertirle que la Editorial Gredos es una empresa formada por unos Licenciados en Letras, de gran entusiasmo, pero de escaso capital.

La Biblioteca tiene que ir despacio, y no dar un paso sin comprobar la solidez del anterior. En los libros catalanes habría que ver la respuesta del público catalán, que espero será buena para la Gram. del Cat. Mod., pero ¿cree V. que será lo mismo para lo demás?

Por eso la Ed. Gredos le encargaría a V. por ahora la redacción de una de esas obras, dudo entre la Gram. Hist^a y la Dialectal. Si la venta fuera suficiente se hablaría de los otros libros.

No cal aprofundir en aquest intercanvi epistolar; la referència només ha estat útil per mostrar quan apareix l’interès de Moll per redactar una gramàtica històrica catalana. Quant a la publicació, sembla que tant Alonso com el lingüista ciutadellenc optaren en últim terme per aquesta darrera obra. En realitat, fou l’única que l’Editorial Gredos publicà.

Observem que, a la proposta, Moll inclou tant manuals de tipus sincrònic com de tipus diacrònic. L’esment, però, al cúmul immens de dades de què pot disposar, recollides en una tasca de trenta anys (recordem que s’incorporà a l’Obra del Diccionari el 1921), fa pensar que, a més de les collites pròpies, òbviament havia de tenir accés a tots els materials que Alcover, en morir, li havia llegat.

L'al·lusió a l'Obra del Diccionari ens fa completar-la amb la perífrasi que el dialectòleg manacorí feia servir sempre: «l'Obra del Diccionari i de la Gramàtica». El cert és que els propòsits del canonge, a més del *Diccionari*, abraçaven també la redacció d'una gramàtica: «¿No'ns proposam que aquesta replega serveixa per fer el Diccionari y la Gramàtica general e històrica de la llengua catalana? Donchs per conseguir aqueix doble fi, no tenim mes remey que remassar totes les paraules y modismes y formes de flecció dels verps que's tròpiguen en los monuments escrits de tots els sitgles y que se usin en totes les regions de la nostra llengua» (BDLC, I, 1902-1903, 79-80). I, com a prova documental de l'existència, en les pàgines finals del «Pertret per una bibliografia filologica de la llengua catalana del temps més antic fins a 31 de desembre de 1914», aparegut com a apèndix, l'any següent, en el tom VIII del *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*, quan es refereix a les fonts que van servir per compondre'l, es pot llegir: «ADMG. = *Arxiu de l'Obra del Diccionari: Materials replegats per fer la Gramàtica*: umplen un caixò en forma de llibre ben gruixat». Moll devia, sens dubte, conèixer-ne l'existència, i és possible que en fes ús, així com va fer servir els quaderns de camp, les informacions dels quals, extretes en cèdules, van bastir el magne diccionari.

Malgrat la voluntat d'Alcover per conservar tots els seus materials, i l'interès de Moll per custodiar-los, hem de plànyer-nos que els materials de la *Gramàtica* esmentada no s'hagin pogut localitzar entre el nombrós material alcoverià que es conserva avui a l'Arxiu del Regne de Mallorca. Aquesta és una de les incògnites que caldria aclarir.

Potser el temps hi aportarà llum nova, com les recerques d'Emili Casanova, que han fet veure, malgrat que Moll no s'hi havia referit mai ni ho havia fet constar en la introducció de la reimpressió del primer volum de l'obra, l'ús que va fer de les dades de l'ALPI com a font per completar el *Diccionari català-valencià-balear*.

I tornant al (re)llegir

La (re)lectura d'una *Gramàtica històrica* no es fa de la mateixa manera com es (re)llegeix una obra literària. En aquest cas, com succeeix amb els diccionaris, no s'aplica el principi de lectura lineal; és a dir, el lector llegeix o consulta aquella part del volum que necessita per als seus estudis o que l'interessa. Per aquest motiu, rellegir la *Gramàtica històrica catalana* suggereix comentaris no sols a l'entorn del contingut de l'obra sinó també al voltant de l'autor i de les seves motivacions i, en paral·lel, suscita qüestions que ni la mateixa autobiografia pot resoldre.

Com a lectors, potser esperem que tant l'obra literària com la no literària comparteixin el fet que l'autor es projecti en la seva creació. I, efectivament, Moll s'hi reflecteix posant a la pràctica el que havia après amb el contacte amb Alcover i el que li havia ensenyat la seva experiència en la redacció del *Diccionari*.

I la seva obra autobiogràfica ens permet de constatar aquesta projecció fins a un cert punt, atès que l'autor i protagonista sols ens vol mostrar una part (la que ell mateix emfasitza o destaca o la que, per ell, és la més important) de la seva realitat vital. En altres termes, certes incògnites no es desvetllen. Això és el que sembla demostrar un fet interessant que es narra en les *Memòries* de Moll, però que una carta inèdita que Alcover li va adreçar des de Barcelona el 24 de desembre de 1925 sembla desmentir. Es tracta de la reconciliació que tingué lloc entre el canonge manacorí i Pompeu Fabra. Moll ens en parla, en la seva autobiografia, entre les pàgines 188 i 191, tot destacant que, el 1926, mitjançant la intervenció del manacorí Antoni Rubí Sureda, que treballava a la Diputació Provincial de Barcelona, s'havien reprès les relacions entre tots dos. El filòleg ciutadellenc, com indica la narració, hi era present: «Jo estava encuriolit i preocupat de pensar com resultaria el “clima” de la visita. Hi anava resignat a assistir a un brevíssim intercanvi de salutacions purament protocolari, obligat per l'amistosa pressió d'En Rubí. Però m'havia errat: tot el diàleg tingué una calor de cordialitat emotiva, que em va deixar entreveure la magnanimitat d'aquell home que donava com a no rebuts els greuges i abraçava afectuosament l'enemic vençut.»

L'accés, però, a l'escrit alcoverià, conservat, juntament amb tot l'epistolari que Alcover va rebre, a l'Arxiu del Regne de Mallorca,³ ens ofereix una visió molt diferent de la trobada. Malgrat el conflicte amb l'Institut d'Estudis Catalans i el trencament amb els polítics de la Lliga Regionalista, que tingué lloc el 1917, Alcover viatjava sovint a Barcelona, per fer-hi enquestes, per demanar subvencions a altres institucions, per comprar el paper per a l'edició del *Diccionari* i, després que el govern central li hagués denegat la subvenció l'any 1926, per pactar amb l'Oficina Romànica una possible col·laboració per tirar-ne endavant la publicació. Durant aquestes estades, que normalment Alcover feia en solitari, escrivia sovint al seu criat, Joan Riutort, i també al cap de redacció de l'obra lexicogràfica, Francesc de B. Moll. I el dia abans de Nadal s'adreçà a aquest últim per comunicar-li, entre moltes altres coses que el duien de cap, la informació següent: «Devant En Rubí tenguérem una entrevista ab En Fabra, lo mes coral. Me digué que tenia una gran satisfacció de que tornàssem esser amichs. Que per cartes no era possible entendremos per amor dels companys de l'“Institut” de qui no se fia. Se coneixia que l'homo estava content de tot i s'oferí a col·laborar ab nosaltres». Aquest és l'escrit, i Moll, com a receptor de la carta, no podia haver estat present en l'entrevista.

Aquest és un altre punt obscur, que convida a estudiar els motius de les afirmacions de Moll en les seves *Memòries* i les discrepàncies que suposa la carta d'Alcover; però fer-ho s'allunya d'aquest rellegir.

3. Tot aquest material s'ha ordenat i informatitzat gràcies a un ajut de la Conselleria d'Educació i cultura del Govern de les Illes Balears i arriba als 16.000 documents; vegeu PEREA, 2008.

Si la (re)lectura de la *Gramàtica històrica* ens ha suscitat l'aproximació no sols a l'autor sinó també a l'obra i també a la seva concepció i execució, és perquè, com deia Calvino, la relectura d'un clàssic «è una lettura di scoperta». I, en aquest sentit, encara ens queden força coses per descobrir...

Bibliografia

A. M. ALCOVER, «Questions de llengua i literatura catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, I, 1903, p. 290-560.

A. M. ALCOVER, «Una mica de dialectologia catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, 1908, p. 194-303.

A. M. ALCOVER, «Pertret per una bibliografia filologica de la llengua catalana del temps més antic fins a 31 de desembre de 1914», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, VIII, 1915, apèndix.

A. M. ALCOVER, «Los Mozárabes Baleares», Madrid: Tipografía de la Revista de Archivos Bibliotecas y Museos, 1922.

A. M. ALCOVER, «Punts capitals de sintaxi catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XIII, 1923, p. 321-336.

A. M. ALCOVER; F. de B. MOLL, *La flexió verbal en els dialectes catalans*, Barcelona: Anuari de l'Oficina Romànica (v. II (1929) [73] 1- [184] 112, v. III (1930) [73] 1- [168] 96, v. IV (1931) [9] 1- [104] 96, v. V (1932) [9] 2 - [72] 64), 1929-1933.

A. M. ALCOVER; F. de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), Palma de Mallorca: Impremta d'Antoni M. Alcover, 1930.

A. M. ALCOVER; F. de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), Palma de Mallorca: Moll, 1961-1969.²

A. M. BADIA MARGARIT, *Gramàtica històrica catalana*, Barcelona: Noguer, 1951.

I. CALVINO, *Perchè leggere i classici*, Milà: Mondadori, 1991.⁸

E. CASANOVA, «L'Atlas lingüístic de la península Ibèrica va ser usat com a font del *Diccionari català-valencià-balear*? Anàlisi del lèxic balear», dins *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*, 2, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 445-462.

G. COLÓN, *Problemes de la llengua a València i als seus voltants*, València: Universitat de València, 1887.

J. COROMINES, «De gramàtica històrica catalana: a propòsit de dos llibres», dins *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona: Club Editor, 1971, p. 123-148.

J. COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECat), Barcelona: Curial, 1980-2001.

J. JULIÀ, «Francesc de B. Moll i la lingüística nord-americana i hispànica», *Llengua i literatura*, 18, 2007, p. 135-231.

F. de B. MOLL, *Gramàtica històrica catalana*, Madrid: Gredos, 1952.

F. de B. MOLL, *Gramàtica històrica catalana*, València: Universitat de València, 1991.

F. de B. MOLL, *Escrits autobiogràfics. Els meus primers trenta anys. Els altres quaranta anys. Obres completes I*, a cura de Maria Pilar Perea, Palma: Editorial Moll, 2003.

F. de B. MOLL, *Gramàtica històrica catalana*, edició a cura de Joaquim Martí Mestre i de Jesús Jiménez, València: Publicacions de la Universitat de València, 2006.

M. P. PEREA, «L'aportació dels quaderns de camp al *Diccionari català-valencià-balear*», dins *Congrés Internacional Francès de B. Moll. Palma de Mallorca*, 2003 (en premsa).

M. P. PEREA, *Dades dialectals. Antoni M. Alcover*, Palma de Mallorca: Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears, 2005, edició en CD-ROM.

M. P. PEREA, *Epistolari d'Antoni M. Alcover. Arxiu del Regne de Mallorca*, Palma: Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears, 2008, edició en CD-ROM, (en premsa).

A. SARAGOSSÀ, «Els adjectius possessius: naturalesa teòrica i aplicació a la normativa i al català col·loquial», *Llengua i literatura*, 11, 2001, p. 190-280.

Simona Skrabec, El desgel
Enzo Traverso, La Revolució
d'Octubre més enllà dels mites
Giuseppe Berta, Econo-
mia i política en la transformació del Nord d'Itàlia
Joan Vergés,
Les ONG, l'ètica i la política
Francis Fukuyama, Identitat i migració
▲▲▲ DOSSIER SOSTENIBILITAT, CANVI CLIMÀTIC, CANVI SOCIAL
Joan O. Grimalt, La influència humana en el canvi climàtic
Josep
Enric Llebot, Sotmetem el clima a un experiment singular?
Fernando Sapiña, De fums i canvis climàtics: desfent el nus energètic
Ramon Folch, Canvi climàtic versus canvi socioeconòmic (i viceversa)
▲▲▲ DOCUMENTS
Victor Klemperer, El paper de l'intel·lectual
en la societat
Declaració de Seneca Falls
▲▲▲ Jacobo Muñoz,
Diàleg o conflicte entre civilitzacions?
Michel Braudeau, L'Europa
dels cafès (2)
Andrew Rice, El passatger
Adrià Chavarría,
Hannah Arendt: la tensió entre filosofia i política
▲▲▲ LLIBRES
Toni
Mollà (Josep Iborra, Diari d'un bizantí)
Alfons Gregori (Ales Debe-
ljak, La neu de l'any passat)
Juli Capilla (Joan Borja i altres, eds.,
Diaris i dietaris)
Publicacions de la Universitat de València
Arts
Gràfiques 13, 46010 València
Tel. 96 386 41 15
a/e: lespill@uv.es